

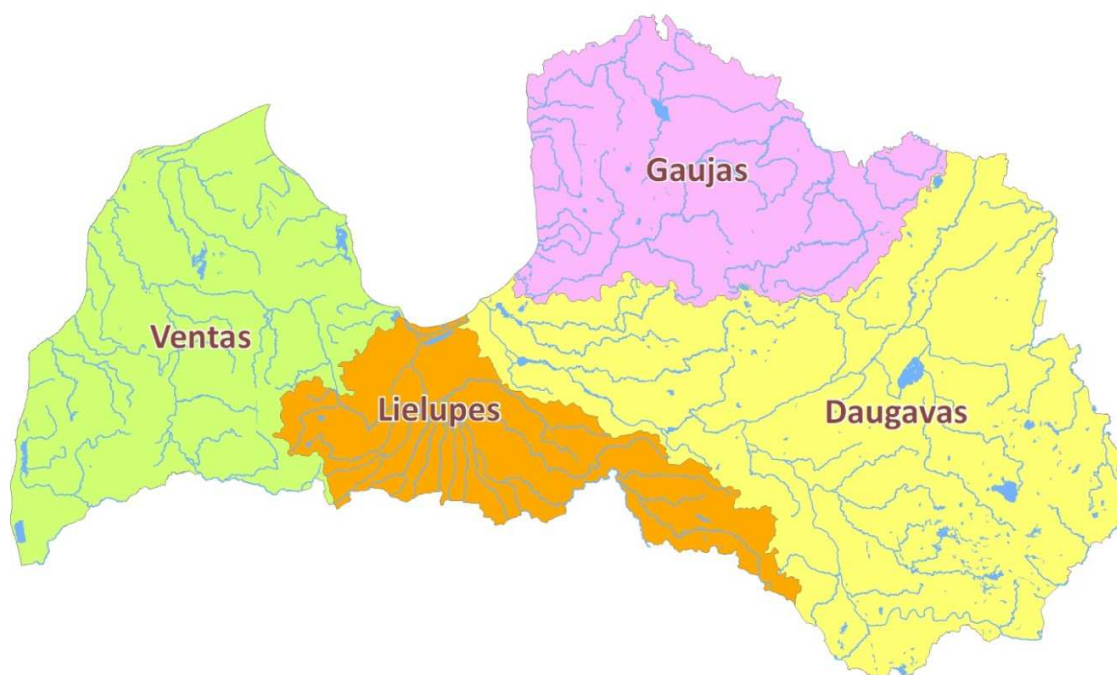
BŪTISKI ŪDEŅU APSAIMNIEKOŠANAS JAUTĀJUMI LATVIJAS UPJU BASEINOS

RĪGA, 2014.

IEVADS – KĀPĒC ŠIS PĀRSKATS IR SAGATAVOTS

2000.gada nogalē pieņemtā Eiropas Savienības Direktīva 2000/60/EK, ar kuru izveido sistēmu Kopienas rīcībai ūdens resursu politikas jomā (turpmāk – Ūdens struktūrdirektīva), ienesa būtiskas izmaiņas Eiropas ūdeņu aizsardzībā un apsaimniekošanā. Tā mudināja par virszemes un pazemes ūdeņiem domāt vienlaikus, ņemot vērā ūdens aprites ciklu dabā. Direktīva prasa sasniegt „labu ūdeņu stāvokli”, kas raksturots gan pēc bioloģiskiem¹, gan fizikāli-ķīmiskiem² rādītājiem. Lai to panāktu, vajadzēja novērtēt upju, ezeru, jūras piekrastes un pazemes ūdeņu stāvokli, izvirzīt mērķus to vēlamajai kvalitātei, kā arī sagatavot plānus izvirzīto mērķu sasniegšanai. Situāciju jāvērtē un nepieciešamos darbus jāplāno vai nu upju sateces baseinā (teritorijā, no kuras visi virszemes noteces ūdeņi pa strautiem, upēm un ezeriem nonāk upes grīvā un ietek jūrā) vai arī upju baseinu apgabalā (administratīvi noteiktā sauszemes un jūras teritorijā, ko veido vienas upes vai vairāku blakus esošu upju sateces baseini, kā arī ar tiem saistītie pazemes ūdeņi un piekrastes ūdeņi). Latvijā ir izdalīti četri – Daugavas, Gaujas, Lielupes un Ventas – upju baseinu apgabali (sk.1.attēlu).

1.attēls. Upju baseinu apgabali Latvijā

¹ Piemēram, konkrētā upē vai ezerā atrodamo ūdens augu un dzīvnieku sugu skaits, visizplatītākās sugas, pret piesārņojumu jutīgo sugu sastopamība.

² Piemēram, ūdens temperatūra, caurredzamība, pH līmenis, dažādu vielu koncentrācijas.

2009. gada 22.decembrī ar vides ministra rīkojumi tika apstiprināti Daugavas, Gaujas, Lielupes un Ventas upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas plāni (turpmāk – apsaimniekošanas plāni) 2010.-2015.gadam. Tos sagatavoja Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs (LVĢMC) sadarbībā ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju (VARAM). Apsaimniekošanas plānos raksturots upju, ezeru, jūras piekrastes un pazemes ūdeņu stāvoklis 2007.-2008. gadā; ir sniegta informācija par cilvēku darbības ietekmi uz ūdeņiem un par katram konkrētam ūdensobjektam izvirzītajiem mērķiem (uzlabot tā kvalitāti, nepasliktināt esošo situāciju u.tml.), kā arī paredzēti darbi, kam jānodrošina minēto mērķu sasniegšanu. Apsaimniekošanas plānu darba variantu sabiedriskajā apspriešanā piedalījās upju baseinu konsultatīvajās padomēs pārstāvētās citu resoru valsts iestādes, plānošanas reģioni un nevalstiskās organizācijas, kā arī dažādu sabiedrības grupu pārstāvji.

Kopš apsaimniekošanas plānu apstiprināšanas VARAM un LVĢMC sadarbībā ar citām iestādēm un institūcijām ir daudz darījušas, lai nodrošinātu tajos paredzētā izpildi. Tomēr uzlabojumi dabā notiek lēnām, būs vajadzīgi vēl daudzi gadi, lai visu Latvijas ūdeņu stāvokli padarītu labu. Tāpēc pašlaik sākam sagatavot apsaimniekošanas plānus nākamajam periodam – laikam no 2016. gada līdz 2021.gadam. Šajā pārskatā ietverts kopsavilkums par visbūtiskākajiem ūdeņu aizsardzības un apsaimniekošanas jautājumiem, kas būs risināmi minētajā laika posmā. Tajā izklāstītais situācijas vērtējums balstās uz laikā pēc 2008.gada iegūto informāciju, kas nākusi gan no valsts vides monitoringa, gan dažādiem izpētes projektiem. Bez tam sagatavotā pārskata nolūks ir uzsvērt ūdeņu aizsardzības un apsaimniekošanas prioritātes, skaidri apzinoties, ka finansējums apsaimniekošanas plānos paredzēto pasākumu īstenošanai arī nākamajos sešos gados būs ierobežots. Tāpēc šis pārskats ir iespēja norādīt uz, mūsdiā, svarīgākajām problēmām, kuru risinājumi jāparedz apsaimniekošanas plānos 2016.-2021.gadam. Publicējot šo pārskatu, mēs aicinām ikvienu interesentu izteikt viedokli – kuriem ūdeņu apsaimniekošanas un aizsardzības jautājumiem pēc jūsu domām vajadzētu pievērst vislielāko uzmanību. Gaidīsim jūsu viedokli par šādiem jautājumiem:

- Kādi, jūsuprāt, ir būtiskākie ūdens apsaimniekošanas jautājumi upju baseinu apgalā, kurā dzīvojat vai par kuru vēlaties izteikties?
- Ko jūs ieteiktu darīt papildus pārskata 2.sadaļā aprakstītajiem jau pašlaik notiekošajiem vai plānotajiem darbiem, lai samazinātu vai novērstu šajā pārskatā aprakstīto negatīvo ietekmi uz ūdeņiem? Lūdzu norādiet, ja zināt par jau notiekošiem darbiem, projektiem, pasākumiem.

Gaidīsim jūsu viedokli un komentārus par sagatavoto pārskatu līdz **2014. gada 31.decembrim**. Lūdzu, sūtiet savus komentārus uz šādu e-pasta adresi: **ieva.jakovleva@varam.gov.lv** Tā kā jau 2015.gadā sabiedriskajai apspriešanai plānots nodot apsaimniekošanas plānu 2016.-2021.gadam darba variantus, pēc komentāru saņemšanas mēs negatavosim šī pārskata papildinātu versiju, bet gan ņemsim jūsu ieteikumus vērā, precizējot minētajos plānos ietverto informāciju.

1.KO MUMS NOZĪMĒ BŪTISKI ŪDENS APSAIMNIEKOŠANAS JAUTĀJUMI, KĀ UN PAMATOJOTIES UZ KĀDU INFORMĀCIJU TIE IR NOTEIKTI 2016.-2021.GADAM

Par būtiskiem ūdeņu apsaimniekošanas jautājumiem Latvijas upju baseinos šajā pārskatā saucam slodzes (cilvēku darbības tiešas sekas, kas izpaužas kā nelabvēlīgas izmaiņas vidē, piemēram, ūdeņu ķīmiskā sastāva izmaiņas notekūdeņu novadīšanas dēļ), kuru ietekme atsevišķi vai savstarpēji kombinējoties pasliktina ūdeņu stāvokli (piemēram, izraisot ūdenstilpju pastiprinātu aizaugšanu). Tādējādi samazinās ūdens resursu spēja nodrošināt pakalpojumus gan dabai, gan cilvēkiem (piemērotu dzīves vidi, piesārņojuma dabisko attīrīšanos, ūdeni dzeršanai un peldēšanai, mikroklimata regulāciju u.c.), kļūst sarežģītāks ceļš uz labu ūdeņu stāvokli. Tāpēc būtiskiem ūdeņu apsaimniekošanas jautājumiem jāpievērš visvairāk uzmanības, plānojot upju baseinu apsaimniekošanas plānos iekļaujamos pasākumus laba ūdeņu stāvokļa sasniegšanai.

Pirmo reizi šāds pārskats par būtiskiem ūdeņu apsaimniekošanas jautājumiem tika sagatavots jau 2007. gadā, pirms upju baseinu apsaimniekošanas plānu 2010.-2015. gadam izstrādes. Toreiz, pamatojoties uz ekspertu viedokli un sabiedriskās domas aptauju, par būtiskiem tika atzīti šādi ūdeņu apsaimniekošanas jautājumi:

- piesārņojums no punktveida avotiem, jo īpaši, no lielākajām pilsētām (visos četros upju baseinu apgabalos);
- ūdensteču un ūdenstilpju pārveidojumi un to izraisītā ietekme uz ekosistēmām lielo un mazo HES, polderu, meliorācijas un upju regulējumu vai ostu darbības dēļ (visos četros upju baseinu apgabalos);
- lauksaimniecības radītais izkliedētais piesārņojums (Daugavas; Lielupes un Ventas upju baseinu apgabalos);
- pārrobežu piesārņojums no Baltkrievijas un Krievijas vai Lietuvas (Daugavas, Lielupes un Ventas upju baseinu apgabalos) un potenciālie avāriju riski Baltkrievijā (Daugavas upju baseinu apgabalā), kas var izraisīt ūdens piesārņojumu;
- nepieciešamība noteikt augstākas ūdens kvalitātes prasības Rīgas HES ūdenskrātuvē un Mazajā Baltezerā, kas saistīti ar dzeramā ūdens ieguvī (Daugavas upju baseinu apgabalā).

Visus par būtiskiem 2007.gadā atzītos ūdeņu apsaimniekošanas jautājumus var saistīt ar vienu no trim cilvēku darbības veidiem vai to sekām:

1) **piesārņojums** – gan no izkliedētajiem un punktveida avotiem (piemēram, lauksaimniecības zemēm vai apdzīvoto vietu notekūdeņu attīrīšanas iekārtām), gan no kaimiņu valstīm ar ūdeņiem ienestais;

2) **ūdenstilpju un ūdensteču hidroloģiskie un morfoloģiskie pārveidojumi** meliorācijas, upju regulējumu, polderu un ostu izveides rezultātā;

3) **virszemes ūdeņu** tieša vai pastarpināta **izmantošana dzeramā ūdens ieguvē**.

Lai neatstātu bez uzmanības arī citu nozīmīgu ietekmi uz ūdeņiem, šī pārskata izstrādes gaitā 2014. gadā aplūkotas un analizētas gan iepriekšminētās, gan arī citas slodzes, kas var

nozīmīgi ietekmēt ūdeņu kvalitāti vai ūdens resursu pieejamību un varētu būt uzskatāmas par būtiskiem ūdeņu apsaimniekošanas jautājumiem Latvijā:

- gaisa piesārņojums;
- noteču no lauksaimniecības zemēm radītais piesārņojums;
- ar atkritumu apsaimniekošanu saistītās darbības;
- augsnes degradācija;
- piesārņotās vietas;
- piesārņojums ar bīstamām vielām;
- ūdensobjektu krastu un gultnes pārveidojumi;
- mazo hidroelektrostaciju (HES) darbība;
- lielo HES darbība;
- plūdi un pali;
- pārrobežu piesārņojums.

Analizējot katru no nosauktajām slodzēm novērtēts, cik liels ir risks, ka tā neļaus sasniegt labu ūdeņu stāvokli. Pamatojoties uz šo novērtējumu, atlasītas slodzes, kas rada visnozīmīgāko risku un tāpēc varētu tikt uzskatītas par būtiskiem ūdeņu apsaimniekošanas jautājumiem. Riska nozīmība noteikta, balstoties uz ekspertu un pašvaldību viedokli. Pašvaldību vērtējuma pamatā ir apkopotās atbildes uz 2014. gada martā VARAM sagatavoto aptauju, kurā visu Latvijas novadu un lielo pilsētu domes bija aicinātas izteikt viedokli par to, kas visbūtiskāk ietekmē ūdeņu stāvokli to teritorijā (sīkāka informācija par aptaujas rezultātiem šī pārskata pielikumā). Ekspertu vērtējums izdarīts pēc dažādas informācijas analīzes, pamatojoties uz diviem kritērijiem:

1) informācija (monitoringa dati, pie mums vai citās valstīs veikti pētījumi, riska novērtējumi, antropogēnās ietekmes raksturojums upju baseinos, ekspertu viedokļi) liecina, ka konkrētā cilvēku darbība Latvijā pašlaik traucē sasniegt iekšzemes, piekrastes vai pazemes ūdeņiem noteiktos kvalitātes mērķus (labu ūdeņu stāvokli);

2) valstī tiek īstenoti pasākumi, kas konkrēto risku samazina. (Ar vārdu „pasākumi” šai gadījumā domātas gan tiesību aktu prasības, gan to ieviešana praksē un ieviešanas kontrole, praktiski projekti ietekmes mazināšanai, pētījumi, monitorings u.tml.).

Eksperti vērtēja katras slodzes atbilstību abiem kritērijiem, piešķirot punktus. Par slodzes atzīšanu par būtisku arī pašvaldību vērtējumā tika piešķirti papildu punkti.

Izvērtējuma rezultātā par slodzēm, kas rada būtisku risku ūdeņu stāvoklim Latvijā kopumā atzītas:

- lauksaimniecības noteču piesārņojums;
- piesārņotās vietas.

Par slodzēm, kas rada vidēju risku noteiktas:

- plūdi un pali;
- ar atkritumu apsaimniekošanu saistītās darbības;
- piesārņojums ar bīstamām vielām;
- pārrobežu piesārņojums;
- krastu un gultnes pārveidojumi;

- gaisa piesārņojums;
- mazo HES darbība.

Notekūdeņu novadīšanas apjomi un ietekme uz ūdeņu kvalitāti vērtēta atsevišķā pētījumā, taču aptaujātās pašvaldības to vienalga ir minējušas kā vienu no ūdeņu stāvokli būtiski ietekmējošiem faktoriem. Slodžu radītā riska būtiskums vērtēts arī katram upju baseinu apgabalam un atsevišķi pazemes, virszemes un piekrastes ūdeņiem. Sīkāka informācija pieejama noslēguma ziņojumā „*Būtisku vides risku apzināšana Latvijas pašvaldībās 2014.-2020.gada finanšu plānošanas perioda atbalstāmo aktivitāšu identificēšanai*”, http://www.varam.gov.lv/lat/publ/petijumi/petijumi_vidē/?doc=15514.

Sagatavojot šo pārskatu, ņemts vērā arī apsaimniekošanas plānos 2010.-2015.gadam ietvertais ūdeņu stāvokļa vērtējums un pēc 2009. gada īstenotās ūdeņu monitoringa programmas rezultāti. Vienlaikus jānorāda, ka kopš minēto plānu apstiprināšanas visaptverošs ūdeņu stāvokļa novērtējums nav veikts, tāds tiks ietverts tikai apsaimniekošanas plānos 2016.-2021.gadam, un ka ekonomiskās krīzes dēļ ūdeņu monitoringa dažus gadus veikts ierobežotā apmērā. Tāpēc pārskata vajadzībām izmantoti arī dažādu projektu un izvērtējumu laikā veiktie pētījumi un novērtējumi, kā arī ievāktie dati. Kā būtiskākie papildu informācijas avoti jāmin:

- projekts „*Nitrātu, prioritāro un bīstamo vielu apsekojums virszemes un pazemes ūdensobjektos*” (2009.-2012.);
- ūdeņu stāvokļa vērtējums un bīstamo vielu analīzes, kā arī ekspertu vērtējumi, kas izdarīti projekta „*Pasākumi kopīgai pārrobežu Gaujas/Koivas upes baseina apgabala apsaimniekošanai (Gauja/Koiva)*” laikā (2011.-2013.), <http://gauja.balticrivers.eu/lv/publikacijas>;
- projekta „*Pārrobežu sadarbība Ventas upes baseina apgabala dabas vērtību apsaimniekošanā*” (2011.-2012.) gaitā sagatavotais starptautiskā Ventas upes baseina apsaimniekošanas plāns: http://www.kurzemesregions.lv/projekti/Latvijas_un_Lietuvas_parrobezu_sadarbibas_programma/Parrobezu_sadarbiba_Ventas_upju_baseina_apgabala_dabas_vertibu_apsaimniekosana;
- pētījums par līdz 2013.gada beigām paveikto ūdenssaimniecības attīstībā, kā arī ūdenssaimniecības (notekūdeņu savākšanas, attīrīšanas un novadīšanas) situācijas novērtējums Latvijas apdzīvotajās vietās, lai noteiktu ar notekūdeņiem vidē nonākošā piesārņojuma nozīmīgākos avotus: „*Aktivitātes 3.4.1.1. "Ūdenssaimniecības infrastruktūras sistēmas attīstība apdzīvotajās vietās līdz 2000 iedzīvotājiem" ieviešanas un citu apdzīvoto vietu (200 - 2000) ūdenssaimniecības situācijas izvērtējumu un metodoloģijas izmaksu noteikšanai vēl nepieciešamajām investīcijām*”, http://www.varam.gov.lv/lat/publ/petijumi/petijumi_vidē/?doc=15514.

2. BŪTISKI ŪDEŅU APSAIMNIEKOŠANAS JAUTĀJUMI LATVIJĀ KOPUMĀ

Apkopojot slēdzienus no visiem iepriekšējā sadaļā aprakstītajiem informācijas avotiem, jāsecina, ka arī atjaunoto upju baseinu apsaimniekošanas plānu 2016.-2021. gadam izstrādes laikā par būtiskiem ūdeņu apsaimniekošanas jautājumiem uzskatāmas divu veidu slodzes.

1) Dažādas izcelsmes un sastāva ūdeņu piesārņojums. Tas nāk no dažādiem avotiem – no uzņēmumiem un notekūdeņu attīrīšanas iekārtām, no lauksaimniecības zemēm, fermām un centralizētiem kanalizācijas tīkliem nepieslēgtām ēkām, no piesārņotām vietām un atkritumu izgāztuvēm, kā arī tiek ar upju ūdeņiem ienests pāri robežām. Piesārņojuma apjomu un ietekmes samazināšana ir būtisks jautājums visos upju baseinu apgabalos, vienīgi Gaujas upju baseinu apgabalā lauksaimniecisko darbību izraisītais izkliedētais piesārņojums un pārrobežu piesārņojums nav uzskatāms par nozīmīgu.

2) Dažādi cilvēku radīti ūdensteču, ūdenstilpju un jūras piekrastes pārveidojumi, kas maina to gultni un krastus, izmaina sanešu plūsmas un ūdens režīmu, pārtrauc vai traucē zivju un citu ūdens organismu migrāciju. Arī šis būtiskais ūdeņu apsaimniekošanas jautājums ir aktuāls visos četros upju baseinu apgabalos, atšķiras tikai to izraisošās cilvēku darbības – upju regulēšana, meliorācija, polderu vai hidroelektrostaciju būvniecība, ostu ierīkošana.

Katra jautājuma aktualitāte dažādos upju baseinu apgabalos atšķiras, var būt upes un ezeri, kuros nav būtisks neviens no tiem, tāpat kā tādi ūdensobjekti, kuros rodas problēmas vairāku slodžu dēļ.

2.1. PIESĀRŅOJUMS

Kāpēc šis jautājums ir būtisks?

Piesārņojums no punktveida avotiem (t.sk. piesārņotām vietām) rodas novadot vidē sadzīves, ražošanas, lietus notekūdeņus vai to maisījumu no atsevišķām ēkām, apdzīvoto vietu notekūdeņu attīrīšanas iekārtām (tajās piesārņojums nerodas, lai gan no tām nonāk vidē), ražotnēm, piena mājām u.tml. objektiem. Parasti lielāko piesārņojuma slodzi rada lielākās apdzīvotās vietas, kurās koncentrējas gan iedzīvotāji, gan dažādi uzņēmumi. Jebkuri, arī attīrīti, notekūdeņi atšķiras no cilvēku darbības neietekmētiem ūdeņiem. To sastāvā esošās vielas vai citas notekūdeņu īpašības (temperatūra, skābums) var ievērojami izmainīt ūdens organismu (augu un dzīvnieku) dzīves apstākļus, kā arī padarīt to nepiemērotu ūdens lietotājiem – cilvēkiem. Kopā ar notekūdeņiem upēs, ezeros un jūrā nonāk arī neorganiskas un organiskas vielas, kas dabiski ietilpst ūdeņu sastāvā. Tomēr piesārņotos ūdeņos to daudzumi var pieaugt vairākus simtus reižu. Tāpat gan mājsaimniecību, gan rūpnieciskie notekūdeņi var saturēt arī videi un cilvēku veselībai kaitīgas vielas (piemēram, dažādus mazgāšanas un sadzīves ķīmijas līdzekļus), cilvēku lietoto medikamentu atliekas. Daudzas no šīm vielām vidē nepārveidojas un uzkrājas ūdens augu un dzīvnieku organismā, izraisot veselības, vairošanās u.c. problēmas. Ar nepietiekami attīrītiem sadzīves notekūdeņiem upēs, ezeros un jūrā var nonākt arī konkrētajam ūdeņu veidam netipiski mikroorganismi (vīrusi un baktērijas). Pārmērīgi savairojoties, daļa no šiem mikroorganismiem

(piemēram, enterovīrusi, zarnu enterokoki, salmonellas) var izraisīt gan veselības problēmas (jo īpaši peldvietu apmeklētājiem), gan radīt neatgriezeniskas izmaiņas visā ūdens biotopā.

Gan pazemes, gan virszemes ūdeņos nonāk arī **piesārņojums no plašākās teritorijās izkliedētiem avotiem**, piemēram, lauksaimniecībā izmantojamām zemēm, mežiem, ielām un ceļiem, apbūvētām (urbanizētām) teritorijām, mazdārziņu kooperatīviem. Tā kā mūsu klimatiskajos apstākļos nokrišņu daudzums ievērojami pārsniedz iztvaikošanu, „liekais” ūdens notek, no zemes virsmas noskalojot un no augsnes izskalojot augu barības vielas (būtiskākās no tām ir slāpekļis un fosfors) un dažādas piesārņojošas vielas. Tāpat vides piesārņojumu izraisa noplūdes no savu laiku nokalpojušiem kanalizācijas tīkliem, centralizētajai kanalizācijai nepieslēgtām ēkām, ja tajās nav ierīkotas adekvātas individuālās attīrīšanas iekārtas. Izkliedētie avoti katrs pats par sevi var būt nelieli un radīt nelielus piesārņojuma apjomus, taču to kopējā ietekme uz konkrētu upi vai ezeru var būt būtiska. Šī piesārņojuma apjoms un ūdeņos nonākošo piesārņojošo vielu sastāvs ir atkarīgs no zemes lietojuma veida un veģetācijas, šajās teritorijās notiekošo darbību intensitātes, nokrišņu daudzuma, augsnes tipa u.c. faktoriem. Piemēram, kailcirtes mežos palielina augsnē esošā slāpekļa un fosfora izskalošanos 2-4 reizes vēl vairākus gadus pēc koku nociršanas. Piesārņojumu no izkliedētajiem avotiem ir daudz grūtāk kontrolēt nekā punktveida piesārņojuma radīto, jo to izraisa gan saimnieciskā darbība, gan gluži ikdienišķas nodarbes – automobiļa mazgāšana pagalmā, mazdārziņa mēslošana un apstrāde ar augu aizsardzības līdzekļiem, kūtsmēslu uzglabāšana krātuvē ar defektiem vai īpaši nesagatavotā vietā. 2009. gadā apstiprinātie upju baseinu plāni norāda, ka lielāko slāpekļa apjomu no izkliedētajiem avotiem rada tieši lauksaimnieciskās darbības, savukārt, lielāko fosfora slodzi rada centralizētajās kanalizācijas sistēmās nesavāktie un neattīrītie notekūdeņi un lauksaimnieciskās darbības.

Piesārņojums mūsu valsts teritorijā tiek ienests arī **no citām valstīm**, jo vairāk nekā 55% no ūdens daudzuma, kas caur Latvijas teritoriju ietek Rīgas līcī vai Baltijas jūrā, veidojas aiz mūsu valsts robežām – Baltkrievijā, Igaunijā, Krievijā, Lietuvā. Ūdeņu kvalitātes novērojumi liecina, ka no pārrobežu upēm vislielākos augu barības vielu apjomus ienes Daugava, otrajā vietā ir Lielupe. Pārrobežu upēs nonāk piesārņojums no citu valstu teritorijā esošajiem punktveida un izkliedētajiem avotiem un kopā ar upju ūdeņiem tas tiek transportēts līdz pat grīvai. Lai arī šis piesārņojums ne vienmēr būtiski pasliktina upju un ezeru kvalitāti, tā ietekme kļūst nozīmīga, nonākot pret piesārņojumu jutīgajā Rīgas līcī vai Baltijas jūrā, kuru ūdeņi pēc 2012.gadā veiktā vērtējuma nav labā stāvoklī.

Piesārņojuma ietekme izpaužas kā ūdenī izšķīdušā skābekļa daudzuma samazināšanās, augu barības vielu (slāpekļa un fosfora) koncentrāciju palielināšanās, citu, dabai neraksturīgu, vielu klātbūtne. Viena no Latvijā problemātiskām šādu izmaiņu izpausmēm ir eitrofikācija jeb process, kurā ūdenskrātuves, ezeri, upes, grīvas un arī jūra ar notekūdeņiem un noteci no dažādām teritorijām saņem pārmērīgi daudz augu barības vielu, kas stimulē aļģu un citu ūdens augu paātrinātu augšanu. Palielināts aizaugums upēs izraisa caurplūduma samazināšanos, ūdens līmeņa celšanos, ūdens sasilšanu; eitrofiem ūdeņiem raksturīgs duļķains ūdens un skābekļa trūkums. Tāpēc samazinās bioloģiskā daudzveidība (upē, ezerā vai jūrā sastopamo dzīvo būtņu un to dzīves apstākļu dažādība) un vienkāršojas dzīvo būtņu formas (piemēram, masveidā

savairojas aļģes). Ūdenstilpēs var savairoties zilaļģes, kas var radīt nopietnas veselības problēmas gan cilvēkiem, gan dzīvniekiem. Piesārņojums no izkliedētajiem avotiem nonāk arī seklajos pazemes ūdeņos (gruntsūdeņos) un var pasliktināt ūdens kvalitāti grodu akās.

Kas pašlaik jau tiek darīts punktveida avotu piesārņojuma mazināšanai?

Ar ES fondu atbalstu ir izbūvētas vai rekonstruētas notekūdeņu attīrīšanas iekārtas, kā arī uzlabota to darbības efektivitāte, lai pēc iespējas samazinātu vidē nonākošo neattīrīto notekūdeņu daudzumu un nodrošinātu tiesību aktu prasībām atbilstošu notekūdeņu attīrīšanu. Vienlaikus tika rekonstruētas centralizētās kanalizācijas sistēmas un paplašināta to pieejamība iedzīvotājiem. Kopš 2007. investīcijas ūdenssaimniecības attīstībā tiek ieguldītas 233 apdzīvotās vietās ar iedzīvotāju skaitu līdz 2000 un 89 lielākās apdzīvotās vietās.

Tiek īstenoti atsevišķu vēsturiski piesārņotu vietu sanācijas projekti. Piesārņoto gruntsūdeņu un grunts sanācijas darbi ir veikti atsevišķās platībās Rumbulas un Lielvārdes militārajos lidlaukos un Mīlgrāvja rūpnieciskajā zonā. Valmierā, „Kaugurmuižas” bāzē, 2005.gadā veikti gruntsūdeņu un grunts sanācijas darbi. 2012.gadā noslēdzās Jelgavas bīstamo atkritumu izgāztuves „Kosmoss” sanācijas darbi. 2011.gadā uzsākta Inčukalna gudrona dīķu sanācija. 2013.gada sākumā noslēgts līgums par sanācijas darbu veikšanu Sarkandaugavas vēsturiski piesārņotajā teritorijā.

Tiesību akti prasa saņemt atļauju vai apliecinājumu piesārņojošas darbības veikšanai, arī notekūdeņu attīrīšanas iekārtu darbības uzsākšanai vai turpināšanai, tai skaitā, ievērot atļaujā noteiktās prasības notekūdeņu priekšattīrīšanai, attīrīšanai, novadīšanai un monitoringam. Tāpat tiesību akti aizliedz virszemes ūdeņos, vidē, kā arī lietot kanalizācijas sistēmā novadīt neattīrītus ražošanas notekūdeņus, komunālos notekūdeņus un notekūdeņu dūņas; nosaka prasības notekūdeņu attīrīšanai un tajos esošā piesārņojuma samazināšanai.

Tā kā visā Latvijā ūdeņi ir jutīgi pret eitrofikāciju, visās apdzīvotās vietās, kurās ir vairāk nekā 10 000 iedzīvotāju, notekūdeņu attīrīšanas procesā ir jāsamazina tajos esošais slāpekļa un fosfora daudzums.

Ko plānojam darīt 2016.-2021.gadā?

Arī laikā līdz 2020.gadam būs iespējams saņemt ES fondu atbalstu, galvenokārt, notekūdeņu savākšanas uzlabošanai (kanalizācijas tīklu paplašināšanai un pieslēgumu veidošanai). Tā kā lielākajās apdzīvotajās vietās rodas visvairāk notekūdeņu, kas rada būtiskāko ietekmi uz vidi, plānots pirmkārt atbalstīt kanalizācijas pakalpojumu attīstību apdzīvotajās vietās, kur iedzīvotāju skaits pārsniedz 10 000, kā arī apdzīvotajās vietās ar iedzīvotāju skaitu no 2 000 līdz 10 000. Kanalizācijas pakalpojumu pieejamības uzlabošanu un notekūdeņu attīrīšanas iekārtu rekonstrukciju plānots atbalstīt arī mazākās apdzīvotās vietās, kuru notekūdeņi tiek novadīti upēs vai ezeros, kuros pastāv risks nesasniegt labu ūdens kvalitāti.

Jaunais „Ūdenssaimniecības pakalpojumu likums”, kas pašlaik tiek izskatīts Saeimā, cita starpā noteiks prasības kanalizācijas pakalpojumu sniegšanai un saņemšanai, turklāt tas dos iespēju pašvaldībām noteikt prasības pakalpojumu saņēmējiem. Pašvaldības varēs arī pieņemt lēmumu piešķirt līdzfinansējumu tādu būvju būvniecībai, kas nepieciešamas privātpersonu

nekustamā īpašuma pieslēgšanai centralizētajai sistēmai. Pašvaldības dome varēs izdot saistošos noteikumus, kuros noteiks līdzfinansējuma apjomu un nosacījumus tā saņemšanai. Tāpat plānots dot pašvaldībām tiesības regulēt notekūdeņu savākšanu no individuālo māju notekūdeņu savākšanas ietaisēm.

Kas pašlaik jau tiek darīts izklīdēto avotu radītā piesārņojuma samazināšanai?

Lai novērstu piesārņojuma noplūdi virszemes un pazemes ūdeņos, tiesību aktos ir nosacījumi kūtsmēsli uzglabāšanai (piemēram, par kūtsmēsli krātuvju tilpumu un uzbūvi) un izklīdēšanai (piemēram, prasība neizklīdēt mēslus uz sasalušas, pārmitras, sniegainas zemes), kā arī aizliegums 10 m platā aizsargjoslā gar upēm un ezeriem lietot mēslošanas līdzekļus un ķīmiskos augu aizsardzības līdzekļus. Augu aizsardzības līdzekļus drīkst lietot tikai marķējumā norādītajiem mērķiem, precīzi ievērojot norādītās devas un noteiktos ierobežojumus. Kūtsmēsli krātuves ir jāuzbūvē visās saimniecībās, kurās ir vairāk nekā piecas dzīvnieku vienības īpaši jutīgajā teritorijā³ vai vairāk par desmit dzīvnieku vienībām pārējā Latvijas teritorijā. No „Lauku attīstības programmas 2007.-2013.” zemniekiem bija pieejami līdzekļi lauku saimniecību modernizācijai, tai skaitā, arī kūtsmēsli krātuvju ierīkošanai. Saskaņā ar Centrālās Statistikas Pārvaldes datiem īpaši jutīgajās teritorijās 81% saimniecību esot kūtsmēsli un vircas uzkrāšanas tvertnes, bet pie to ierīkošanas pārējās saimniecībās vēl jāstrādā.

Lai labāk pasargātu augsni no degradācijas un samazinātu augu barības vielu noteci no lauksaimniecībā izmantojamām zemēm, „Lauku attīstības programma 2007.-2013.” paredzēja atbalstu tīrumu buferjoslu izveidošanai un uzturēšanai, buferjoslu izveidošanai un uzturēšanai gar ūdenstecēm un grāvjiem, kā arī rugāju lauku ziemas periodā uzturēšanai.

Ir notikuši dažādi projekti (piemēram, *Baltic Deal*⁴), kuru laikā tika apkopota informācija par vidi labvēlīgi ietekmējošiem pasākumiem un pārbaudītai to piemērotība un efektivitāte mūsu reģiona lauku saimniecībās. Projektu sagatavotie ieteikumi un izglītojošie materiāli, lauksaimnieku apmācības vai konsultācijas, pieredzes apmaiņa palīdz labāk saprast, kā praktiski iespējams samazināt lauksaimnieciskās darbības ietekmi uz vidi, tostarp, ūdeņiem.

Ko plānojam darīt 2016.-2021.gadā?

Jāpabeidz mēsli krātuvju ierīkošana visās zemnieku saimniecībās, kurām tas ir obligāti. Paredzams, ka atbalstu šim nolūkam varēs saņemt arī no „Lauku attīstības programmas 2014.-2020”. Bez tam „Lauku attīstības programmā 2014.-2020.” paredzēts atbalsts atsevišķiem

³ 12,8% no Latvijas kopējās teritorijas, kur norit intensīva lauksaimnieciskā darbība, ir noteiktas kā īpaši jutīgās teritorijas, uz kurām attiecas paaugstinātas prasības vides aizsardzībai no lauksaimnieciskās darbības izraisīta piesārņojuma ar nitrātiem. Īpaši jutīgo teritoriju robežas ir Dobeles, Auces, Tērvetes, Jelgavas, Ozolnieku, Bauskas, Vecumnieku, Iecavas, Rundāles, Babītes, Mārupes, Olaines, Ķekavas, Baldones, Salaspils, Stopiņu, Ropažu, Garkalnes, Carnikavas, Saulkrastu, Sējas, Ādažu, Inčukalna, Siguldas, Krimuldas un Mālpils novada administratīvās teritorijas robežas, izņemot Vecumnieku novada Valles pagastu un Kurmenes pagastu, Krimuldas novada Lēdurgas pagastu, kā arī Jelgavas, Rīgas un Jūrmalas pilsētas administratīvās teritorijas robežu.

⁴ Projekta *Baltic Deal* (2010.-2013.) jeb „Labas lauksaimniecības prakses pielietošana” mērķis ir uzlabot Baltijas jūras vidi, veicinot lauksaimniecības attīstību tā, lai netiktu vājināta konkurence vai lauksaimniecības produktu kvalitāte. Vairāk informācijas: <http://www.balticdeal.eu/>

pasākumiem, kas samazina noteci no lauksaimniecības zemēm, jo īpaši ziemas periodā – 3 m platas zālāju buferjoslas ierīkošanai un uzturēšanai ap ūdenstecēm un ūdenstilpnēm, zaļo platību uzturēšanai (ilggadīgie zālāji, ziemāju graudaugi, ziemas rapsis, nesastrādāta rugaine), starpkultūru audzēšanai, rugāju lauku saglabāšanai ziemas periodā.

Arī tiesību aktos ir plānotas izmaiņas, lai noteiktu papildu prasības kūtsmēsļu glabāšanai gan kūtsmēsļu krātuvēs, gan pagaidu uzglabāšanas vietās.

2.2. HIDROLOĢISKIE UN MORFOLOĢISKIE PĀRVEIDOJUMI

Kāpēc šis jautājums ir būtisks?

Cilvēki jau no seniem laikiem ir pārveidojuši ūdenstilpes, lai pielāgotu tās enerģijas ieguvei un ūdens transporta vajadzībām, nosusinātu lauksaimniecības zemes un pasargātu tās vai apdzīvotās vietas no applūšanas. Tādēļ upes ir iztaisnotas, ir mainītas to iztekas vai ietekas vietas, ir padziļināta, sašaurināta vai paplašināta upes gultne, mainīts krastu slīpums vai upēs uzbūvēti aizsprosti. Pilsētu un ostu teritorijā ūdenstilpju vai ūdensteču gultne var būt padziļināta, izklāta ar mākslīgiem materiāliem, mākslīgi nostiprināti vai betonēti to krasti. Upju tecējumu maina tiltu, balstu, viļņlaužu un citu mākslīgu konstrukciju uzstādīšana, ūdens aizture HES ūdenskrātuvēs. Minētie pārveidojumi maina ūdens daudzumu un tecējumu, pastiprina krasta erozijas un sedimentācijas procesus, neatgriezeniski maina upes iemītnieku dzīves apstākļus un daudzveidību. Upes ir migrācijas koridori gan tajās mītošajām zivīm, gan sīkākām ūdens augiem un dzīvnieciņiem. Dažāda veida cilvēku radītus šķēršļus (aizsprostus, slūžas, nenovāktus koku sagāzumus) ūdens iemītnieki ne vienmēr spēj pārvarēt. Daļa no pārveidojumiem (HES būvniecība un ekspluatācija, krastu nostiprinājumi un veģetācijas izciršana, upju regulēšana) pastiprina krasta erozijas procesus, kuru rezultātā izskalošanās smiltis apber zemāk esošajos upes posmos esošos dabiskos biotopus, kļūst intensīvāka jūras krastu noskalotāšanās, radot zaudējumus piekrastes bioloģiskajai daudzveidībai, ainavai, īpašumiem un saimnieciskajai darbībai. Ja dabīgā upes paliene ir apbūvēta, nošķirta no upes ar polderiem vai citādi intensīvi izmantota, ja ir samazināta tās dabīgā platība, paliene var nespēt pilnībā uztvert visu palu laikā radušos ūdens apjomu. Latvijā nav neviena upju baseinu apgabala, nav gandrīz neviena upju ūdensobjekta (upe, strauts, kanāls vai to posms, kas izdalīts kā plānošanas pamatvienība apsaimniekošanas plānos), kura sateces baseinā šādi pārveidojumi nebūtu izdarīti. Apsaimniekošanas plānos 2010.-2015.gadam norādīts, ka šādu pārveidojumu dēļ 28 upju ūdensobjektos un 9 ezeros pastāv risks nesasniegt labu ūdeņu kvalitāti.

Kas pašlaik jau tiek darīts, lai samazinātu hidroloģisko un morfoloģisko pārveidojumu ietekmi?

Tiesību aktos tiek prasīts dažādas iepriekšējas izvērtēšanas, atļaujas, nosacījumi, kam jāsniedz iespējami pilnīgs plānoto pārveidojumu ietekmes novērtējums un jāsamazina nelabvēlīgā ietekme. Tā pirms meliorācijas sistēmu un hidrotehnisko būvju būvniecības jāveic ietekmes uz vidi sākotnējais izvērtējums un ietekmes uz vidi novērtējums. Hidrotehnisko būvju (arī HES) ekspluatācijai, kanālu, dīķu un ūdenskrātuvju vai to sistēmu ekspluatācijai no reģionālās vides

pārvaldes jāsaņem ūdens resursu lietošanas atļauja. Savukārt jau minēto būvju būvniecībai un rekonstrukcijai, zivju audzēšanas dīķu un citu akvakultūras ražotņu ierīkošanai, virszemes ūdensobjektu vai ostu akvatoriju tīrīšanai vai padziļināšanai reģionālās vides pārvaldes izdod tehniskos noteikumus. Ūdensteču tīrīšanā jāievēro tiesību aktos izvirzītie nosacījumi, piemēram, ūdensaugus vispirms jāpļauj vietās, kur pastiprināti veidojas dūņu slānis, kā arī vietās, kurām raksturīga pastiprināta aizaugšana, nopļautie ūdensaugi ir jāsavāc.

Mūsu valstī uz 214 upēm un upju posmiem ir aizliegts būvēt un atjaunot hidroelektrostaciju aizsprostus un veidot jebkādas mehāniskus šķēršļus. Uz tām esošajās HES aizliegta elektroenerģijas ražošanas jaudu palielināšana, ja tiek mainīti hidroelektrostaciju ūdenskrātuvju ekspluatācijas noteikumos paredzētie ūdens līmeņu regulēšanas režīmi un garantētie caurplūdumi.

Pašlaik noris divi projekti (Dvietes palienē un Ķemeru nacionālajā parkā), kuru gaitā paredzēts atjaunot vēl padomju laikā iztaisnotas upes dabisko tecējumu vai mitrāju dabisko hidroloģisko režīmu⁵. Projektu rezultāti un novērojumi to vietās dos vairāk informācijas par šādu izmaiņu efektivitāti un ietekmi uz ūdeņu stāvokli.

Vairāku ūdeņu aizsardzībai un apsaimniekošanai veltītu projektu laikā notikusi upju attīrīšana no dabiskā aizauguma, atjaunojot normālo ūdens tecējumu un biotopus. Lielākie darbi 2012.gadā. veikti ar projekta „LiveVenta⁶ jeb "Pārrobežu sadarbība Ventas upju baseina apgabala dabas vērtību apsaimniekošanā"” atbalstu pie Ventas rumbas Kuldīgā. Iniciatīvas „Liec upē akmeni” laikā 2010.-2012.gadā atjaunotas straujtecēs diezgan daudzās mazajās upēs, palielinot to pašattīrīšanās spējas un vairojot bioloģisko daudzveidību, kā arī sakopjot upju krastus.

Ko plānojam darīt 2016.-2021.gadā?

Tā kā valsts nozīmes ūdensnoteku (upju) tīrīšanai un rekonstrukcijai laikā līdz 2020. gadam ir paredzēts ES finansējums, esam snieguši priekšlikumus par šiem darbiem atbildīgajām iestādēm par nosacījumiem, kas jāievēro, lai samazinātu plānoto darbību negatīvo ietekmi uz vidi.

Plūdu riskam pakļautajās teritorijās, kam laikā līdz 2020. gadam būs pieejams ES finansējums minēto risku mazināšanai, plānots izvērtēt iespējas ierīkot arī zaļās infrastruktūras risinājumus, ne tikai tradicionālās pretplūdu aizsardzības būves.

⁵ Vairāk par šiem darbiem var uzzināt projekta „Griezes biotopu atjaunošana Natura 2000 teritorijā Dvietes palienē” mājas lapā: <http://www.dvietespaliene.lv/lv/>, un projekta “Ķemeru nacionālā parka hidroloģiskā režīma atjaunošana” mājas lapā: <http://hydroplan.daba.gov.lv/public/>. Par 2005. gadā veikto Slampes upes atjaunošanu var uzzināt publikācijā http://www.daba.gov.lv/upload/File/Publikacijas/ZIN_P_KNP_slampes%20upe.pdf.

⁶ Vairāk informācijas par šo projektu var atrast tā mājas lapā: http://www.kurzemesregions.lv/projekti/Latvijas_un_Lietuvas_parrobezu_sadarbibas_programma/Parrobezu_sadarbiba_Ventas_upju_baseina_apgabala_dabas_vertibu_apsaimniekosana

Vienlaikus ir arī divi ar ūdeņu apsaimniekošanu saistīti jautājumi, kam nepieciešams pievērst vairāk uzmanības. Pirmkārt, kā samazināt iespējamu piesārņojuma ietekmi uz Rīgas HES ūdenskrātuvi (Daugavas upju baseinu apgabalā), kuras ūdeni izmanto dzeramā ūdens sagatavošanai, un Mazo Baltezeru, kura ūdeni (lai arī nelielos apjomos) izmanto pazemes ūdeņu resursu papildināšanai. Otrkārt, kā sabalansēt vajadzību samazināt plūdu un palu apdraudējumu ar to ietekmi, kādu uz ūdeņiem var radīt pretplūdu pasākumi. Lai arī plūdu un palu tiešā ietekme visbiežāk ir lokāla un īslaicīga (lai gan materiālie zaudējumi var būt būtiski), tie palielina ūdeņu piesārņojuma risku, var ievērojami mainīt ūdensteču krastus un gultnes un rada zaudējumus un apdraudējumu iedzīvotājiem un saimnieciskajai darbībai. Savukārt dažādi pretplūdu aizsardzības pasākumi ūdeņu stāvokli var ietekmēt krietni būtiskāk nekā paši pali, jo dažādas pretplūdu aizsardzības būves izraisa upju krastu, gultnes u.tml. pārveidojumus, kas, kā jau iepriekš minēts, ir būtisks ūdeņu apsaimniekošanas jautājums Latvijā. Piemēram, izbūvējot upes krastos aizsargdambi, lai pasargātu no applūšanas apdzīvotās vietas, no upes tiek „nogrieztas” palienes, kas kalpo kā plūdu dabiskās aizturēšanas platības, tāpēc iznākumā palu ūdeņi appludina citas teritorijas.

Mēs ceram uz šī pārskata lasītāju atsaucību, lai papildinātu vai precizētu būtisku ūdeņu apsaimniekošanas jautājumu uzskaitījumu un saņemtu papildu idejas, kā aprakstīto nelabvēlīgo ietekmi varētu mazināt.

2014.GADA MARTĀ VEIKTĀS PAŠVALDĪBU APTAUJAS REZULTĀTI

Pašvaldību aptaujas mērķis bija apzināt to viedokli par būtiskām problēmām un riskiem ūdeņu apsaimniekošanas un aizsardzības jomā, to starpā, viedokli par plūdu risku, kā arī noskaidrot pašvaldības plānotās rīcības to mazināšanai. Aptaujas anketa tika izsūtīta visu novadu un republikas pilsētu domēm, atbildes saņemtas no 95 pašvaldībām jeb no 80% pašvaldību, kurām anketa tika nosūtīta. 1. tabulā uzskaitītas tās pašvaldības, kuras iesūtīja aizpildītu aptaujas anketu.

1.tabula. Pašvaldības, kuras iesūtīja aizpildītu aptaujas anketu

1. Aglonas novads	33. Jēkabpils novads,	65. Rēzekne,
2. Aizkraukles novads,	34. Jēkabpils,	66. Rēzeknes novads,
3. Aizputes novads	35. Jūrmala,	67. Riebiņu novads,
4. Aknīstes novads	36. Kārsavas novads,	68. Rīga,
5. Alojas novads,	37. Kocēnu novads	69. Rojas novads,
6. Alūksnes novads ,	38. Kokneses novads,	70. Ropažu novads,
7. Alūksnes novads,	39. Krimuldas novads,	71. Rucavas novads,
8. Apes novads	40. Krustpils novads,	72. Rugāju novads,
9. Auces novads	41. Kuldīgas novads	73. Rundāles novads
10. Ādažu novads	42. Ķekavas novads,	74. Salas novads,
11. Babītes novads,	43. Lielvārdes novads,	75. Salaspils novads,
12. Baldones novads,	44. Liepāja,	76. Saldus novads,
13. Bauskas novads ,	45. Pāvilostas novads	77. Saulkrastu novads,
14. Beverīnas novads,	46. Limbažu novads,	78. Sīguldas novads
15. Burtnieku novads,	47. Līgatnes novads,	79. Skrīveru novads,
16. Cēsu novads,	48. Līvānu novads,	80. Skrundas novads
17. Ciblas novads,	49. Lubānas novads,	81. Smiltenes novads,
18. Dagdas novads	50. Ludzas novads,	82. Stopiņu novads,
19. Daugavpils,	51. Mazsalacas novads	83. Strenču novads,
20. Dobeles novads	52. Mālpils novads,	84. Tērvetes novads
21. Dundagas novads	53. Mārupes novads,	85. Tukuma novads
22. Durbes novads,	54. Naukšēnu novads	86. Valkas novads
23. Engures novads,	55. Ogres novads,	87. Vārkavas novads,
24. Ērgļu novads,	56. Olaines novads,	88. Vecpiebalgas novads
25. Gulbenes novads,	57. Ozolnieku novads	89. Vecumnieku novads,
26. Iecavas novads,	58. Pārgaujas novads,	90. Ventspils novads
27. Ikšķiles novads,	59. Pāvilostas novads,	91. Ventspils,
28. Jaunjelgavas novads,	60. Pļaviņu novads,	92. Viesītes novads,

⁷ Pielikumā ietverta informācija no SIA „Eiroprojekts” izpildītā līgumdarba „Būtisku vides risku apzināšana Latvijas pašvaldībās 2014. - 2020.gada finanšu plānošanas perioda atbalstāmo aktivitāšu identificēšanai” noslēguma ziņojuma. Pilns ziņojums pieejams VARAM mājas lapā:

http://www.varam.gov.lv/lat/publ/petijumi/petijumi_vidē/?doc=15514

29. Jaunpiebalgas novads,	61. Preiļu novads	93. Viļakas novads,
30. Jaunpils novads,	62. Priekules novads	94. Viļānu novads
31. Jelgava,	63. Priekuļu novads,	95. Zilupes novads
32. Jelgavas novads,	64. Raunas novads	

1. BŪTISKI AR ŪDEŅU AIZSARDZĪBU UN IZMANTOŠANU SAISTĪTI JAUTĀJUMI

1.1. AKTUĀLĀKĀS PROBLĒMAS

Aptaujas anketās pašvaldībām tika lūgts prioritāšu secībā norādīt trīs aktuālākās problēmas, kas saistītas ar virszemes un pazemes ūdeņu izmantošanu, aizsardzību un apsaimniekošanu (iespējamie atbilžu varianti netika norādīti). Atbildes uz šo jautājumu sniegtas visās aizpildītajās anketās, ļoti bieži minētas vairāk nekā trīs problēmas.

2.tabula. Aktuālākās ar virszemes un pazemes ūdeņiem saistītās problēmas pašvaldību skatījumā

	Aktuālākās problēmas (iekavās norādīts katru problēmu kā visbūtiskāko norādījušo pašvaldību skaits un īpatsvars)
Daugavas upju baseinu apgabals	<ul style="list-style-type: none"> • Notekūdeņu novadīšana no apdzīvotām vietām (16 jeb 33%) • Plūdu draudi pašvaldības teritorijā pavasara sezonas laikā (7 jeb 15%) • Neattīrītu lietus ūdeņu nonākšana ūdenstilpēs (5 jeb 10%) • Meliorācijas sistēmas sakārtošana (4 jeb 8%) • Pazemes ūdeņu piesārņojums ar kanalizācijas notekūdeņiem (3 jeb 6%) • Netiek veikti publisko ūdeņu apsaimniekošanas pasākumi (3 jeb 6%) • Pazemes ūdeņu piesārņojums (netamponēti urbumi) (2 jeb 4%) • Slikta dzeramā ūdens kvalitāte (paaugstināts dzelzs saturs ūdenī) (2 jeb 4%) • Augsts gruntsūdeņu līmenis (2 jeb 4%) • Ezeru eitrofikācija (2 jeb 4%) • Notekūdeņu novadīšana Baltijas jūrā neattīrītā veidā piekrastes ciemos (1 jeb 2%) • Sadzīves atkritumi (1 jeb 2%)
Gaujas upju baseinu apgabals	<ul style="list-style-type: none"> • Notekūdeņu novadīšana no apdzīvotām vietām (10 jeb 37%) • Sliktā dzeramā ūdens kvalitāte (4 jeb 15%) • Ezeru aizaugšana, upju eitrofikācija (3 jeb 11%) • Lietus ūdens kanalizācijas sistēmu trūkums (3 jeb 11%) • Plūdu draudi pavasarī (2 jeb 7%) • Ūdens zudumi tīklos (2 jeb 7%) • Virszemes ūdens (lietus ūdens, drenāžas ūdens, sniega kušanas ūdens) nonākšana centralizētās notekūdeņu kanalizācijas sistēmās (2 jeb 7%) • Mazās hidroelektrostacijas – biežās ūdens līmeņa svārstības (1 jeb 4%)

Lielupes upju baseinu apgabals	<ul style="list-style-type: none"> • Notekūdeņu novadīšana no apdzīvotām vietām (10 jeb 40%) • Pazemes ūdeņu piesārņojums ar kanalizācijas notekūdeņiem (4 jeb 16%) • Eitrofikācija, lauksaimnieciskās darbības ūdenstilpju, upju, strautu, grāvju tuvumā radītais piesārņojums (minerālmēsli, pesticīdi) (4 jeb 16%) • Netiek koptas meliorācijas sistēmas (3 jeb 12%) • Pavasara plūdi (2 jeb 8%) • Slikta dzeramā ūdens kvalitāte (1 jeb 4%) • Neizmantoto urbumu tamponēšana (1 jeb 4%)
Ventas upju baseinu apgabals	<ul style="list-style-type: none"> • Notekūdeņu novadīšana no apdzīvotām vietām (5 jeb 28%) • Eitrofikācija (sanesumi) (4 jeb 22%) • Virszemes ūdens (lietus ūdens, drenāžas ūdens, sniega kušanas ūdens) nonākšana centralizētās kanalizācijas sistēmās (3 jeb 17%) • Meliorācijas sistēmu trūkums (2 jeb 11%) • Plūdi (1 jeb 6%) • Netamponēti dziļurbumi (1 jeb 6%) • Slikta dzeramā ūdens kvalitāte (1 jeb 6%) • Erozijs (1 jeb 6%)

Anketas liecina, ka visos upju baseinu apgabalos problēmas ir ļoti līdzīgas, atšķiras tikai to aktualitāte. Daugavas upju baseinu apgabalā ietilpst visvairāk pašvaldību, tāpēc problēmu saraksts ir garāks, tajā parādās arī citos baseinos neminētas problēmas, piemēram, augsts gruntsūdeņu līmenis. Gaujas baseinu apgabalā kā būtiska problēma ir norādīta mazo HES radītās biežās Gaujas ūdens līmeņa svārstības, kuru rezultātā samazinās ūdens caurplūde, kas veicinot upes eitrofikāciju. Lielupes upju baseinu apgabalā salīdzinoši vairāk pašvaldību nekā citos baseinu apgabalos kā problēmu minējušas ūdenstilpju eitrofikāciju, ko izraisa lauksaimnieciskā darbība ūdenstilpju, upju, strautu, grāvju tuvumā. Ventas upju baseinu apgabalā vairākas pašvaldības kā būtisku problēmu minējušas jūras krasta eroziju, savukārt citos baseinu apgabalos krastu erozija nav prioritāro problēmu sarakstā.

Nākamais anketas uzdevums bija piedāvātajā sarakstā atzīmēt darbības un procesus, kas būtiski ietekmē ūdeņus pašvaldības pārvaldītajā teritorijā. Atbilžu apkopojums, kas atspoguļo situācijas vērtējumu gan Latvijā kopumā, gan katrā upju baseinu apgabalā, sniegts 3.tabulā.

3. tabula. Aktuālākās ar virszemes un pazemes ūdeņiem saistītās problēmas pašvaldību skatījumā (vērtējot anketā iekļauto problēmu sarakstu)

Kas ietekmē ūdeņu stāvokli?	Visas pašvaldības kopā			Daugavas UBA			Gaujas UBA			Lielupes UBA			Ventas UBA		
	Virszemes	Pazemes	Piekrastes	Virszemes	Pazemes	Piekrastes	Virszemes	Pazemes	Piekrastes	Virszemes	Pazemes	Piekrastes	Virszemes	Pazemes	Piekrastes
1. Notekūdeņu novadīšana no apdzīvotām vietām un uzņēmumiem	68 II* 71 %	39 II 41 %	9 III 9%	29 II	18 II		17 II	9 II	1	17 I	8 III	4 I	12 I	8 II	4
2. Notekūdeņu novadīšana no centralizētām kanalizācijas sistēmām nepieslēgtām dzīvojamām mājām/ēkām	73 I 77 %	54 I 57 %	13 I 14 %	35 I	26 I	2	21 I	16 I	4 I	16 II	15 I	3	11 II	9 I	5 II
3. Piesārņojošo vielu emisija gaisā no ražotnēm, katlumājām u.tml., kas ietekmē nokrišņu sastāvu un vielu nosēdumus uz augsnes un ūdeņos	39 41 %	9 9%		19	7		8	1		8	3		7		
4. Piesārņojošo vielu (mēslošanas un augu aizsardzības līdzekļu pārpalikumu) notece no lauksaimniecībā izmantotajām platībām	49 III 52 %	21 22 %	6	26	10	1	11 III	3		13 III	5	2	6	5	2
5. Atkritumu saimniecības objekti, kas rada vai var radīt piesārņojumu (slēgtās atkritumu izgāztuves, poligoni, neapsaimniekotie atkritumi)	31 33 %	35 III 37 %		13	14	2	8			9	9 II		7	7	
6. Erozija															
6.1. upju krastu	44 46 %	4 4%	8 8%	24	4	12 I		2		6		1	5		3

Kas ietekmē ūdeņu stāvokli?	Visas pašvaldības kopā			Daugavas UBA			Gaujas UBA			Lielupes UBA			Ventas UBA		
	Virszemes	Pazemes	Piekrastes	Virszemes	Pazemes	Piekrastes	Virszemes	Pazemes	Piekrastes	Virszemes	Pazemes	Piekrastes	Virszemes	Pazemes	Piekrastes
6.2. jūras krastu	2 2%	2 2%	11 II 12 %		1	1		1				1			7 I
7. Piesārņotās vietas – esošās vai bijušās ražotnes, naftas bāzes, citi objekti, no kuriem piesārņojums nonāk upēs, ezeros, jūrā vai pazemes ūdeņos	27 28 %	32 34 %	2 2%	17	17 III	6 II	5			4	7		6	8 II	4
8. Upju un ezeru krastu un gultnes, kā arī jūras piekrastes pārveidojumi:															
8.1. krastu stiprinājumi	14 15 %	2 2%	8 8%	12	1	1	4			3	1	1	2		1
8.2. ostas un piestātnes	3 3%		9 III 9%	1		1	1		1	1	1	1	2	1	5 II
8.3. aizsprosti	20 21 %	5 5%	2 2%	10	1		5			2			3	1	1
8.4. upju iztaisnošana	5 5%		2 2%	3	1		1			3		1			
8.5. polderi	19 20 %	5 5%	4 4%	5	3	1	2	1	1	2	1		1	1	
9. Hidroelektrostaciju būvniecība un darbība	31 33 %	3 3%	3 3%	19	1			5 III		6	1	2	4	1	
10. Pārrobežu piesārņojums	18	6	8	6	3	1				8	3	2	4	1	4

Kas ietekmē ūdeņu stāvokli?	Visas pašvaldības kopā			Daugavas UBA			Gaujas UBA			Lielupes UBA			Ventas UBA		
	Virszemes	Pazemes	Piekrastes	Virszemes	Pazemes	Piekrastes	Virszemes	Pazemes	Piekrastes	Virszemes	Pazemes	Piekrastes	Virszemes	Pazemes	Piekrastes
	19 %	6%	8%												
11. Plūdi un pali	47 49 %	15 16 %	11 II 12 %	27 III	8	1	11 III	3	1	11	3	3	8 III	2	2
12. Citi**															
12.1. Bebru dambji	3 3%			1						2					
12.2. Eitrofikācija	3 3%			1						2					

* Ar romiešu cipariem I,II,III norādīti pirmās trīs būtiskās problēmas pašvaldību vērtējumā.

** Citus ietekmes avotus norādīja pašas pašvaldības.

Atbildes uz abiem pirmajiem jautājumiem apliecina, ka pašvaldību skatījumā būtiskākās ūdeņu apsaimniekošanas problēmas ir saistītas ar notekūdeņu savākšanu, attīrīšanu un novadīšanu vidē. Lielā mērā sakrīt pašvaldību pašu nosauktās prioritārās vides problēmas ar biežāk norādītajām atbildēm, kas izvēlētas no piedāvātā saraksta. Tātad – apkopojot pašvaldību atbildes uz pirmajiem diviem anketas jautājumiem, ir izdalītas šādas trīs aktuālākās ūdeņu jomas problēmas:

1. **notekūdeņu savākšana, attīrīšana un novadīšana.** Jāņem vērā, ka pašvaldību skatījumā problēmas rada notekūdeņu novadīšana gan no centralizētām kanalizācijas sistēmām nepieslēgtām dzīvojamām mājām, gan no apdzīvotām vietām un uzņēmumiem (tās abas kā problēmu cēloni norāda vairāk nekā 70% pašvaldību). Liela daļa pašvaldību (43%) kā visbūtiskāko problēmu norādījušas notekūdeņu attīrīšanas iekārtu slikto tehnisko stāvokli. Ar notekūdeņu apsaimniekošanu saistīta arī aptuveni desmitās daļas pašvaldību norādītā problēma – lietus ūdens, drenāžas ūdens, sniega kušanas ūdeņu nonākšana centralizētās notekūdeņu kanalizācijas sistēmās;
2. piesārņojošo vielu **notece no lauksaimniecībā izmantojamām platībām** (kā ūdeņus būtiski ietekmējošu faktoru to norāda apmēram puse pašvaldību), kas izraisa atbildēs uz pirmo jautājumu norādīto ūdeņu eutrofikācijas problēmu;
3. **plūdi un pali**, kuru cēloņi ir gan dabiski, gan cilvēku darbības vai bezdarbības (piemēram, meliorācijas sistēmu nekopšanas) izraisīti.

2. PAŠVALDĪBU PLĀNOTĀS RĪCĪBAS ŪDEŅU AIZSARDZĪBĀ UN APSAIMNIEKOŠANĀ

2.1. PAŠVALDĪBU PLĀNOTIE PROJEKTI ŪDEŅU AIZSARDZĪBĀ UN APSAIMNIEKOŠANĀ

Atbilstoši pašvaldību uzskatiem par būtiskākajām ūdeņu apsaimniekošanas un aizsardzības problēmām, lielākā daļa no plānotajām un jau uzsāktajām rīcībām ir projekti, kas saistīti ar ūdenssaimniecības infrastruktūras sakārtošanu. Tā no 38 Daugavas upju baseinu apgabala pašvaldībām, kuras informēja par plānotajām rīcībām, 25 pašvaldības kā prioritāros projektus minēja ūdenssaimniecības infrastruktūras sakārtošanu. Vēl kā sevišķi svarīgi projekti minēti:

- ūdensteču tīrīšana un padziļināšana, tajā skaitā meliorācijas sistēmu tīrīšana;
- pretplūdu hidrotehnisko būvju būvniecība;
- ezeru ekspluatācijas noteikumu vai apsaimniekošanas plānu izstrāde.

Vēl Daugavas apgabala pašvaldības plāno publisko ūdenstilpju krastu sakopšanu un upju krastu stiprināšanu, izgāztuvju rekultivāciju, zivju resursu kvalitātes uzlabošanu, slūžu un citu hidrotehnisko būvju renovāciju un būvniecību.

No 23 Gaujas upju baseinu apgabala pašvaldībām, kuras informēja par plānotajām rīcībām, 10 pašvaldības kā prioritārus minēja ūdenssaimniecības infrastruktūras sakārtošanas projektus. Kā sevišķi svarīgi projekti minēti arī:

- ūdenstilpju apsaimniekošana un sakārtošana;

- pretplūdu hidrotehnisko būvju būvniecība un jaunu artēzisko urbumu ierīkošana;
- projekts, kas paredz Raunas upes funkcionalitātes atjaunošanu, veidojot zaļo infrastruktūru.

Vēl Gaujas upju baseinu apgabalā plānots sakārtot meliorācijas sistēmas un apsaimniekot ezerus, kā sevišķi svarīga minēta arī pretplūdu aizsardzības dambja būvniecība, neizmanto artēzisko urbumu tamponēšana.

No 23 Lielupes upju baseinu apgabala pašvaldībām, kuras informēja par plānotajām rīcībām, 17 pašvaldības kā prioritārus projektus minēja ūdenssaimniecības infrastruktūras sakārtošanu. Vēl bez tam kā sevišķi svarīgi projekti minēti:

- ūdenstilpju apsaimniekošanas plānu izstrāde,
- Iecavas upes revitalizācijas projekts.

Bez tam pašvaldības uzskata par nepieciešamu izbūvēt vai atjaunot lietus ūdens savākšanas sistēmas, sakārtot meliorācijas sistēmas un sakopt ūdenstilpes, lai piesaistītu tūristus.

Ventas upju baseinu apgabalā par plānotajām rīcībām informēja 14 pašvaldības, no tām 8 kā prioritārus atzīmēja ūdenssaimniecības infrastruktūras projektus. Kā sevišķi svarīgi minēti arī ūdenstilpju tīrīšanas un krastu sakopšanas projekti, divas pašvaldības kā prioritārus norādījušas jūras krastu stiprināšanas projektus. Plānots arī sakopt un labiekārtot ūdenstilpes un to krastus, pētīt Usmas ezera hidroloģiskās problēmas, rekultivēt izgāztuves, sakārtot meliorācijas sistēmas un lietus ūdeņu novadīšanas sistēmas.

No anketās norādītajām 285 plānotajām vai jau uzsāktajām rīcībām, 54 projektus pašvaldības plāno īstenot arī tādā gadījumā, ja nebūs pieejams līdzfinansējums.

3. PLŪDU RISKS

Anketas noslēdzošās daļas mērķis bija apzināt plūdu riska nozīmību un pašvaldību viedokli par iespējamajiem risinājumiem šī riska mazināšanai. No 95 anketas iesūtītajām pašvaldībām 50 pašvaldības (jeb 53%) norādīja, ka to teritorijā pēdējo desmit gadu laikā plūdi (vēja uzplūdu, intensīvu lietusežu, sniega kušanas, pavasara palu maksimuma izraisīta applūšana) ir radījuši būtiskas problēmas, nodarot ievērojamus zaudējumus un liekot ieguldīt ievērojamus līdzekļus to seku likvidācijā.

4. tabula. Pašvaldības, kuras anketās norādīja, ka to teritorijā pastāv plūdu risks

Daugavas upju baseinu apgabals		Gaujas upju baseinu apgabals
1. Aknīstes novads	15. Ogres novads	1. Ādažu novads
2. Alūksnes novads	16. Olaines novads	2. Alūksnes novads
	17. Pļaviņu novads	3. Carnikavas novads
		4. Cēsu novads

3. Carnikavas novads	novads	5. Gulbenes novads
4. Dagdas novads	18. Rēzeknes pilsēta	6. Krimuldas novads
5. Daugavpils pilsēta	19. Riebiņu novads	7. Mālpils novads
6. Gulbenes novads	20. Rīga	8. Pārgaujas novads
7. Jēkabpils novads	21. Rugāju novads	9. Siguldas novads
8. Kārsavas novads	22. Salas novads	10. Smiltenes novads
9. Ķekavas novads	23. Salaspils novads	11. Strenču novads
10. Kokneses novads	24. Siguldas novads	12. Valkas novads
11. Krustpils novads	25. Stopiņu novads	
12. Līvānu novads	26. Vārkavas novads	
13. Mālpils novads	27. Viesītes novads	
14. Mārupes novads	28. Viļakas novads	
Lielupes upju baseinu apgabals		Ventas upju baseinu apgabals
1. Aknīstes novads	9. Ķekavas novads	1. Engures novads
2. Bauskas novads	10. Mārupes novads	2. Pāvilostas novads
3. Dobeles novads	11. Olaines novads	3. Priekules novads
4. Engures novads	12. Rundāles novads	4. Rojas novads
5. Jēkabpils novads	13. Tukuma novads	5. Saldus novads
6. Jelgava	14. Viesītes novads	6. Tukuma novads
7. Jelgavas novads		7. Ventspils novads
8. Jūrmala		8. Ventspils pilsēta

Atbildēs uz šo anketas jautājumu arī norādīts, kas applūst vai cieš no plūdiem.

- 1) 36 pašvaldības (jeb 38%) norādīja, ka applūst vai cieš **dzīvojamās mājas**. Minēts arī aptuvenš iedzīvotāju skaits, kuri cieš no plūdiem – kopumā uzskaitīti apmēram 12 000 iedzīvotāji. Vairākās pašvaldībās ir veikti salīdzinoši detāli aprēķini par iespējamiem plūdu radītiem zaudējumiem, kur uzskaitīti ietekmētie īpašumi un iedzīvotāji.
- 2) 16 pašvaldības (jeb 17%) norādīja, ka to teritorijās plūdu risks apdraud **objektus, kuru applūšana var radīt vides piesārņojumu**. Visbiežāk tika minētas privātmāju

kanalizācijas akas un artēziskās akas. Tika minēti arī tādi objekti kā notekūdeņu attīrīšanas iekārtas, ražotnes, degvielas uzpildes stacijas.

- 3) 5 pašvaldības (jeb 5%) anketās norādīja, ka plūdi apdraud **kultūrvēsturiskus pieminekļus**, piemēram, muižas parku, vecpilsētu vai vēsturisko apbūvi.
- 4) Salīdzinoši visvairāk pašvaldību – 42 (jeb 44%) – norādīja, ka applūst **infrastrukturā objekti**. Anketās pašvaldības norādīja konkrētus ceļu posmus, autoceļu numurus vai arī ielu nosaukumus pilsētās.
- 5) 5 pašvaldības (jeb 5%) informēja arī par **citiem applūstošiem objektiem**.

29 pašvaldības (jeb 31%) iesūtītajās anketās informēja par pretplūdu projektiem, kurus plānots īstenot līdz 2020.gadam, iespēju robežās norādot detalizētāku informāciju par tiem. Sīkāku informāciju par aptaujas rezultātiem var atrast jau iepriekš minētajā līgumdarba „Būtisku vides risku apzināšana Latvijas pašvaldībās 2014. - 2020.gada finanšu plānošanas perioda atbalstāmo aktivitāšu identificēšanai” noslēguma ziņojumā.